I. I. U.
II
1296
L

UNDAȚIA CULTURALĂ MIHAIL KOGĂLNICEANU

CE A FOST, CE ESTE, CE POATE FI IAȘUL

Conferință ținută în Aula Universității din Iași, la 6 Aprilie 1935

de

D-l Prof. N. IORGA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

1935

www.dacoromanica.ro

FUNDAȚIA CULTURALĂ MIHAIL KOGĂLNICEANU

CE A FOST, CE ESTE, CE POATE FI IAȘUL

Conferință ținută în Aula Universității din Iași, la 6 Aprilie 1935

de

D-l Prof. N. IORGA

1935

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Ce a fost, ce este, ce poate fi Iaşul

Conferinţă ţinută în Aula Universităţii din Iaşi, la 6 Aprilie 1935

Iubiţi ascultători, nu ştiu dacă această sală îşi aduce aminte de mine, eu însă îmi aduc aminte de dânsa. Imi aduc aminte în legătură cu multe momente din viaţa mea destul de lungă, pentru unii chiar prea lungă, prea lungă pentru anumite interese, prea lungă pentru anumite ingratitudini. Nu ştiu dacă această sală îşi aduce aminte de mine, dar eu îmi aduc aminte de dânsa şi nu pentru momentele din viaţa mea de student, când Universitatea era într'un lăcaş cu mult mai modest. Intram prin poarta fanariotă dela începutul secolului al XIX-lea deasupra căreia era scrisă o maximă, care s'a uitat puţintel în domeniul pe care-l privia această maximă, şi acolo, în nişte odăi foarte mici, foarte sărace erau şi unele fantasme domneşti care rătăciau prin odăi, prin culoare, şi care ne învăţau tot atâta cât şi lecţiile profesorilor dela Universitate. Dar odăile represintau fără'ndoială tot ceia ce putea fi mai simplu, şi mulţi dintre noi nu-şi dădeau seama că acolo unde se găsesc, sunt cămările unde se împărţia dreptatea ţării şi era loc de sfat domnesc. Dar între Universitatea aceasta nouă, fericită, care primeşte adause, după ce a trecut prin multe peripeţii, şi între amintirile mele de tinereţă nu este nicio legătură, poate că eu, dacă aş fi făcut-o, aş fi făcut-o ceva mai modestă, ceva mai practică.

Sunt iubitorul lucrurilor care nu strălucesc, dar din care poate ieşi un altar. Dar aici chiar, în această Aulă am vorbit de multe ori. Odată — când nu era sufragiul universal şi când intra cineva pe alte drumuri de cât îngenunchind la toate pragurile demagogiei — era o vre-

www.dacoromanica.ro

me când eram deputat de Iaşi şi hrăniam o popularitate cinstită prin lecţiile făcute în această Aulă chiar, unde prezentam anumite ideale ale mele în ce priveşte viitorul civilizaţiei româneşti ca elemente de bază, fundamentale. Căci era şi un fel de ţărănism în Iaşul de pe vremuri, care însemna şi legătura între gândul mieu şi inima mea şi între ceea ce este bun în lumea aceasta ţărănească, care n'a fost niciodată pentru mine o colectivitate, o bandă electorală sau o massă, aşa cum se numeşte într'o anumită metafizică absolut străină de mine. Am fost ascultat de-o lume care era tânără şi nici eu nu intrasem în vârsta mai înaintată, şi am cules dela cei cari mă ascultau, din privirile, din atitudinile lor, îndemnul către studii mai departe în această direcţie.

Imi aduc aminte de un alt moment foarte frumos din viaţa mea în care m'am găsit tot aici, după neînţelegerea trecătoare între mine şi acela dintre profesorii miei care a avut mai multă influenţă asupra mea şi mi-a dat mai multe idei. Intre mine şi Xenopol a fost un timp când nu ne-am găsit pe acelaş drum şi, cum în sufletul omenesc pot să iasă de acolo şi anumite răceli, care să înainteze până la regretabile duşmănii, aici, în această Aulă m'am sărutat cu profesorul mieu de odinioară şi am făcut acea pace a sufletului mieu, de care m'am bucurat atunci şi către care mă întorc azi cu un sentiment de înduioşare.

Tot aici, în timpul războiului, atunci când după suferinţile neamului începeau a merge mai bine lucrurile pentru Ţara noastră, îmi aduc aminte de o neuitată seară, în care era un frig îngrozitor, pe care nu l-a putut înlătura energia şi credinţa pe care o aduceam în serviciul cauzei româneşti. Era pe locul unde se găseşte acum Inalt Prea Sfinţia Sa, Mitropolitul, neuitatul rege Ferdinand, regele generaţiei mele, şi lângă el Regina Maria, şi erau princesele aici. Ne pregătiam să ne întoarcem în Bucureşti şi aveam într'o ladă de stejar capul lui Mihai Viteazul. Poate sunteţi câţiva cari vă aduceţi aminte de seara aceia friguroasă şi plină de aşteptări aşa de sfinte, care ştergeau dureri aşa grozave. Am vorbit de Mihai Viteazul, de lupte, de triumfuri, de unitatea na-

www.dacoromanica.ro

ţională şi apoi s'a făcut la Mitropolie slujbă, pentru ca să-l ducem mai târziu din loc în loc, până în mormântul dela mănăstirea Dealului, în care acel fugar după moarte, adăpostit o clipă aici la dv., a fost aşezat în mormântul de marmoră pe care i-l pregătisem de mult, spunând în inscripţie că aşteaptă împlinirea speranţelor: acele speranţe sfinte s'au împlinit, şi regele Ferdinand a desfăcut dela gât, după suggestia mea, crucea lui Mihai Viteazul şi a coborît-o în mormântul eroului.

Vedeţi câte lucruri mă leagă de această sală, şi nu pot să-mi împiedec emoţia, care nu mai este a generaţiei mele, hârşită în ce priveşte emoţia, şi nu este totdeauna a generaţiilor acestora noi, care sunt pătrunse de cele mai frumoase sentimente, dar care poate nu au toate vibraţiile pe care le aveam noi pe vremea când ne gândiam într'o ţară mică la sforţările extraordinare care trebuie făcute pentru ca naţiunea aceasta să se găsească odată împreună, — aceasta era partea întâia —, iar — partea a doua — pentru ca, prin sforţările naţiunii, prin muncă, prin cultură, iar nu prin mijloace artificiale, toată ţara aceasta să fie plină de sufletul şi de voinţa noastră.

Tânărul care a vorbit înaintea mea se plângea că Iaşul a fost părăsit de mulţi dintre acei a căror tinereţă a fost legată aşa de strâns de dânsul: tinereţă de tot felul, tinereţă de studii, dar şi o altă tinereţă într'un domeniu foarte intim şi duios, la care să-mi permiteţi să nu vorbesc, deşi încă şi acolo aş putea să păstrez o amintire vie a acelor timpuri. Se pare că mulţi Ieşeni, formaţi în Iaşi şi ca suflet şi ca inimă şi în ce priveşte cunoştinţile, nu se mai interesează de Iaşi. Vedeţi dvs., sunt două feluri de oameni: aceia cari vin şi când nu-i chemi sau nu înţeleg uneori ce sens a avut chemarea care s'a îndreptat către dânşii: i-ai poftit pe margine de scaun, ei s'au aşezat până în fund şi trebuie să întrebuinţezi toate silinţile pentru a-i scoate de acolo; dar sunt alţii cari aşteaptă să-i chemi de trei ori pentru ca să vină odată. Lumea este politicoasă: te chiamă întâia oară de formă. Au venit la mine nişte tineri, încă din luna Ianuar, ca să mă invite, şi le-am spus: „*poate* că voiu veni"; după aceea a

www.dacoromanica.ro

fost a doua insistenţă, şi am început să mă gândesc că va fi ceva serios şi o făgăduială începea să se închege, apoi au venit şi a treia oară ; când te chiamă cineva de trei ori, nu mai ai nici-o bănuială, şi vii. Sunt şi oameni cari vin aşa cum vin eu ; era să mă opresc la Nicolina, ca să nu afle nimeni că am sosit, şi de acolo să mă strecor ca să vin numai la ceasurile şase aici. N'am iubit niciodată sgomotul zădarnic care poate întovărăşi o viaţă : mie-mi plac iubirile discrete pe care le simţi într'un anumit moment, şi nu iubirea care e revărsată aşa la tot pasul. De data aceasta, hotărît să mă ascund, am văzut că nu e uşor.

S'a adaus şi un alt element. De câtăva vreme s'a alcătuit în Bucureşti, pentru toată ţara, un oficiu de turism care nu trebuie confundat cu societăţile de turism de până acum. „Comisia Monumentelor Istorice" şi „Liga Culturală, sprijinite şi pe Căile Ferate, au luat iniţiativa unor călătorii care să poarte lumea doritoare de-a cunoaşte ţara, din loc în loc. In acelaş timp am luat şi un grup de studenţi de-ai miei dela Bucureşti, cei mai buni studenţi de-ai miei, cari doresc să aibă un contact strâns cu studenţii dela Iaşi, şi un început s'a făcut în acest sens.

Adaug că ar fi de dorit ca profesorii din Iaşi să vină să vorbească din când în când la Bucureşti, şi profesorii dela Bucureşti să vorbească la Iaşi, chiar dacă s'ar simţi mai slabi, — sunt şi profesori la noi mai slabi decît cei de aici, cum se poate întîmpla să fie şi unii profesori dela dvs. cari să nu fie grozavi de tari ; dar, oricum, sunt altfel, şi aceasta este marele folos pentru studenţi, cari trebue să vadă materia din mai multe puncte de vedere şi din anumite laturi. Am mai venit cu fetele dela Vălenii de Munte, unde pînă acum sute de învăţătoare, aparţinînd tuturor familiilor creştine ale României — fiindcă şcoala are un caracter tradiţional, — s'au format timp de unsprezece ani şi, de şi sala unde ele au jucat „Hangiţa" lui Goldoni era prea mică, n'am îndrăznit să vă invităm şi nu am fi avut îndrăzneala să cerem scena Teatrului Naţional. Acelaşi defect, discreţia, de care vă vorbeam.

www.dacoromanica.ro

Aşa încît ziua mi-am întrebuinţat-o aşa, şi cred că am întrebuinţat-o bine, pentru că nici studenţii şi studentele, nici fetele dela Vălenii-de-Munte nu vor uita ziua în care întîia oară au cunoscut monumentele Iaşului, fiind eu, dela ceasurile şapte şi jumătate necontenit între dînşii şi dîndu-li explicaţii. Sunt multe feluri de a-şi trăi cineva viaţa: eu mi-o trăiesc aşa şi-mi pare bine c'o trăiesc aşa, că am curajul să n'o trăiesc cum o trăiesc alţii. Iată, deci, explicaţia faptului de ce n'am venit înainte, de ce n'am îndrăznit să cred că venirea mea ar putea să fie folositoare şi să întîmpine simpatia pentru care vă sunt sincer şi adînc recunoscător. Sunt un om încunjurat de o legendă calomnioasă, pe care n'am căutat niciodată s'o înlătur, de o impopularitate pe care mă silesc din toate puterile s'o menţin ; de aceia mă vede cineva foarte rar, pentru că nu se întîlnesc oriunde inimi aşa de deschise ca acelea pe care le-am întîlnit în astă seară.

Vin acum la materia însăşi a conferinţei mele, care este şi o conferinţă istorică. Acesta este meşteşugul mieu şi bogăţia mea. Voiu căuta să vă aduc ce am găsit mai solid şi mai serios de pe urma lungilor ani în cari am trăit cu trecutul, şi prezentul l-am înţeles în funcţiune de trecut şi în funcţiune de viitor, dar, din nenorocire, au fost în jurul mieu prea deseori oameni cari au cunoscut prezentul în funcţie numai de prezent şi n'au iubit trecutul, pentru că li se pare că nu ar avea valoare în prezent, prezentul acesta fiind al politicii, pentru răul acestei ţări, şi de aceia l-am lăsat în sama altora, cari au vreme şi pentru aşa ceva.

Conferinţa va fi de caracter istoric, dar, pentru că în gîndul mieu trecutul a fost legat de prezent şi îndreptarea către viitor n'a lipsit niciodată, va fi şi o judecată asupra acestui oraş sărac subt toate raporturile, care ar putea să fie, cu puţină silinţă, cu puţină înţelegere, cu cîteva principii fixate dela început, cu o continuitate care nu există pînă acum, un admirabil oraş. De altfel, ca şi capitala României, de care, acum cîtăva vreme, vorbiam arătînd halul în care este Calea Victoriei cu acele „zgîrie

www.dacoromanica.ro

nori", cu acea arhitectură de geamantane înfăşurate de curele, pe care toţi tinerii arhitecţi o preferă arhitecturii monumentale din care ei înlătură orice fel de podoabă : astfel de zidiri iau locul vechilor case boiereşti, care, dacă nu totdeauna, în general samănă cu clădirile pe care le vedeţi în drumul ce urcă spre Copou. Casele boiereşti dispar, sunt date la pămînt cu o brutalitate fără pereche, cum s'a dărîmat şi liceul Sfîntul Gheorghe, unde voiau să construiască nu ştiu ce lucru sovietic, pentru C.A.M., apoi s'a văzut că nu sunt bani şi acuma este vorba să se puie acolo iarbă, ca să pască toţi proştii cari au dărîmat clădirea cea veche.

In scurta mea guvernare am reuşit să dau înapoi palatul Cantacuzino, să deschid drumul către Camera Deputaţilor, tăind, în dreapta şi în stânga, şi clădirile şi parte din grădina Patriarhiei, care a protestat atunci, dar cred că s'a împăcat cu frumuseţa drumului de acum. Dar am avut de curînd prilejul să vorbesc, cu adâncă durere, de depozitul de lemne aşezat în faţa Academiei Române şi chiar am dat un sfat studenţilor, pe care este bine să-l spun chiar şi aici : „O greşeală mare cînd faceţi grevă e că uitaţi cel mai mare depozit de proiectile din Bucureşti ; duceţi-vă acolo şi cu acelea vă puteţi lupta şi trei zile, aşa că n'ar mai îndrăzni nimeni să mai aşeze lemne acolo".

In acelaşi timp, lîngă palatul Cantacuzino este acum o urîtă clădire veche şi se găseşte un fel de teren vag, un maidan, care nu are nici-o întrebuinţare, decît doar dacă s'ar face o colecţie de cîni şi pisici răposate cu care să-l populeze.

Şi aici am văzut lucruri care ar semăna puţintel cu cele de care m'am agăţat la Bucureşti : ce de drumuleţe putrede, în care este noroiu amestecat cu animale, cu vegetale, chiar lîngă admirabilul palat al lui Mihai Sturza, unde părintele director ne-a primit la seminariu cu atîta prietenie ! La mai toate colţurile de stradă o uriciune al cării glod murdăreşte, al cării miros asfixiază, a cării lipsă de gust o primeşti ca palme pe obraz.

Ca unul care am cutreierat multă lume, am văzut anume ce se poate face. Cu bani mulţi ? Nu, cu bani

www.dacoromanica.ro

foarte puţini, dar cu muncă raţională, cu muncă încordată şi cu ascultarea de cineva care nu este o personalitate ieşită din alegeri sprijinite pe o demagogie oarecare, ci un om care a arătat că poate voi. Vin din Italia lui Mussolini, unde am văzut minunile care răsar în fiecare moment. Acum în urmă a fost la noi un profesor dela Constantinopol, dela „Istambul", Elveţian aşezat acolo, ca profesor la Galata-Sarai, Domnul Mamboury, care mi-a lăsat un ghid al Capitalei celei noi a Turciei naţionale, Ankara. Nu vă puteţi închipui ce oraş minunat s'a făcut în mai puţin de zece ani de zile. Veţi zice : cu cheltuială de averi mari ? De unde să aibă averi mari Chemal Atatürk, care a rămas doar cu populaţiile ţerăneşti din Asia Mică şi cu o bucată de Europă în mijlocul căreia se găseşte Constantinopolul sărăcit şi părăsit de atîta vreme ? Toate lucrurile cele mari găsesc bani cînd sufletul este hotărît şi sigur şi îndeamnă la muncă, şi cînd este o inimă caldă, fără care tot ce cuprinde sufletul nu are nici-o valoare. Minuni de clădiri s'au ridicat acolo. Nu s'a adăugit un modern urît la vechile zidiri, ca în capitala Moldovei de odinioară, unde clădirile de rău gust, puse în faţa trecutului, reprezintă o ofensă şi un motiv de indignare ; astfel, aşa numita sală gotică—parcă Goţii ar fi fost cei mai teribili dintre barbari ! Un arhitect francez a aşezat peste o faţadă cu cărămizi goale şi nişte ferestre în jos, un coperiş de tinichea şi altul de pe care cad burlanele, şi a adăugit un imens turn în vîrful căruia se găsesc ferestruice fără destinaţie. Lucruri de nesuferit, care trebuie înlocuite, înlăturate. Aceasta mă duce către viitorul pe care-l cred posibil pentru Iaşi, potrivit cu o nouă formulă care se va întinde asupra ţării întregi în momentul cînd pasiunea, care nu-şi găseşte întotdeauna drumurile, se va disciplina şi în fiecare loc, pînă în ultimul sat, va fi acel spor de vitalitate romînească din ale cării legături, dela sat la sat, dela oraş la oraş, va ieşi Ţara de care fără îndoială suntem vrednici şi pe care n'o avem.

Să începem întîiu cu trecutul. Cum s'a întemeiat acest oraş ? Fiecare oraş trebuie să-şi aibă fizionomia sa, nu

www.dacoromanica.ro

un oraş ca alt oraş, afară de unele ţări care au făcut greşeala de a-şi crea oraşele uniforme, ca Franţa de exemplu, aşa încît cutare oraş din Sud are aceleaşi caractere pe care le are Parisul sau un centru din Normandia ; ci fiecare oraş este încă în legătură cu cele dintîiu timpuri de desvoltare şi, pe de altă parte, cu vechea populaţie de unde a venit şi care are dreptul să-şi păstreze pecetea, iar elementele noi, alogene, să între în felul de-a simţi, de a voi şi de a lucra al elementelor care au creat şi care şi-au pus pecetea. Am spus-o şi aiurea şi o spun şi aici. Fiecare oraş trebue să-şi aibă acest caracter osebitor, şi un oraş care şi-l pierde, ajunge netrebnic, de-l pot prăpădi toate incendiile fără mare pagubă.

Oraşul acesta a fost creat, nu din capriciul unui Domn sau dintr'un hazard al desvoltării istoriei moldoveneşti. Nu a fost creat, iarăşi, ca un vad pe un drum de comerţ, cum a fost, în Germania, Frankfurtul, care este „Vadul Francilor", sau alte localităţi ; el n'a fost în legătură cu un popas de negustori cari să fi stat întâiu acolo şi din bojdeucile lor primitive să se fi ridicat un adevărat oraş. Oraşul acesta este o *creaţie organică a vechii Moldove,* care *ea însăşi este o creaţie organică a poporului romînesc.* Aceasta este o definiţie de atîta vreme uitată, şi, din cauza uitării acestei definiţii, vine acum toată rătăcirea, toată mizeria, toată ruina, toate turpitudinile care au căzut asupra acestui nobil oraş.

Intre oraşele din Muntenia şi cele din Moldova e o deosebire ca şi între cele de dincoace şi cele din Ardeal. Cînd zic : Moldova, înţeleg Bucovina şi Basarabia în acelaşi timp. Greşeala noastră cea mare, pe care o menţinem pînă acum de hatîrul unor politiciani de căpătuială, amatori de viaţă locală, care li poate da anumite satisfacţii, este că n'am ridicat după unire graniţele create de străini, ci am continuat să admitem că există o Bucovină şi o Basarabie. Cînd, acum cîţiva ani, eram la guvern şi m'am dus la Cernăuţi, li-am spus : „cea d'intîiu datorie a dv. este de-a distruge şi uita Bucovina dv., cum trebuie distrusă şi uitată Basarabia celorlalţi uzurpatori". Mulţi dintre acei cari vin din Ardeal nu înţeleg deosebirea între un oraş

www.dacoromanica.ro

moldovenesc şi un oraş al lor. Eu cunosc, firește, foarte mulţi Ardeleni şi am găsit adesea o oarecare neînţelegere a ceea ce este un oraş din „Vechiul Regat“ faţă de un oraş din Ardealul lor. Un oraş din Ardeal înseamnă un tîrg unde vin ţăranii Duminica şi sărbătoarea, în centrul căruia se aşează cîţiva negustori, din care cauză străzile lungi cu piaţa vastă, păstrînd praful, fînul şi paiele care vin din vizita făcută, din timp în timp, a ţerănimii împrejmuitoare. Dar un oraş ardelean nu e totdeauna un tîrg care să fi strîns o populaţie oarecare în jurul lui, ci este şi un oraş colonizat. S'au adus Saşi, s'a adaus o populaţie ungurească, şi s'au încunjurat cu ziduri, mai ales în ce priveşte admirabilele cetăţi săseşti din Ardeal, care supt multe raporturi ar putea să ni servească de învăţătură, pentru iubirea cu care aceşti viitori prieteni şi colaboratori îşi încunjură locul de naştere.

Fără îndoială că Ardealul, cu tîrgurile şi cetăţile sale, este o podoabă şi o mîndrie a ţării, însă oraşele de acolo, create prin colonizare, sau acelea care vin din desvoltarea tîrgurilor, nu au a face cu oraşele dela noi. Iar între oraşele din Muntenia şi cele din Moldova este o mare deosebire, deşi toţi suntem Romîni de-o potrivă, ba chiar unii dintre noi, cei din ţinuturile acestea, au abdicat, cu o nobilă nepăsare, în folosul: întîiu al boierimii muntene şi pe urmă al elementelor mai de jos de acolo. Dar deosebirea există.

Oraşele din Muntenia s'au alcătuit dintr'o formaţie agricolă, încetul cu încetul. Cîmpulungurile erau o mulţime de sate pe o vale de rîu, ele împreună formînd acel „Cîmp lung“, cum sînt de altfel şi cele două Cîmpulunguri din Bucovina şi Câmpulungul din Maramureş, pe lîngă care a fost un Cîmpulung în Peninsula Balcanică. Unele din oraşele acestea arată, prin bisericile lor, că sînt alcătuite din sate. De exemplu Vălenii-de-Munte înseamnă un număr de oameni cari s'au aşezat pe marginea unui rîu din partea de munte, fiecare în jurul bisericii sale: unii sînt Costeni, „oameni de pe coastă“, alţii sînt Berivoieşti, „urmaşii lui Berivoiu“, alţii Berceni, veniţi dela Berca. In mijloc a fost o mănăstire ; s'au aşezat apoi cîţiva negustori, în mare parte de origină balcanică, apoi

BIBLIOTECA ACADEMIEI
www.dacoromanica.ro

au urmat cîţiva boierinaşi de treapta a treia, a patra, şi s'a alcătuit oraşul. Cele mai multe din oraşele muntene — unele sînt însă în legătură cu episcopiile — s'au format aşa. Oraşele din Moldova, prin urmare şi Iaşul, s'au format altfel.

Aceasta este o ţară răsărită din cucerirea cavalerilor maramureşeni, luptătorii din Maramureş, cari s'au coborît în secolul al XIV-lea, ca oameni deprinşi a purta supt scutul regelui Ungariei războiul pentru cruce. Oameni viteji, şi titlul lor cel dintîiu a fost: viteaz, cavaler, *miles.* Şi Dragoş cel vechiu şi Bogdan pe urmă, şi toţi acei cari i-au încunjurat, erau oameni cari au venit călări, cu sabia la coapsă şi suliţa în mînă.

Aici au întîlnit elemente străine, ca Saşii din Baia, cari s'au închinat; au întîlnit oarecare elemente, ţerăneşti, care au ieşit şi şi-au scos căciula adînc înaintea oamenilor veniţi să întemeieze o ţară. Acesta este caracterul dominant al populaţiei de aici, care face ca orice ţeran să stea drept înaintea oricui: se recunoaşte şi sub zdrenţele cele mai sfărîmate ostaşul care a fost odinioară. Şi aceasta mai face încă un lucru: caracterul adevăratului Moldovean, care, amestecat în politică, e un Lascăr Catargiu, un Mihail Kogălniceanu, pînă la un Petre Carp, toţi acei cari nu s'au schimbat după vremuri, închinîndu-se unei formule astăzi ca s'o părăsească mîne, pentru ca prin demagogie să-şi strîngă mai multă lume în jurul lor. Oameni dîrji, aspri, ţinîndu-se pînă la sfîrşit de mîndria pe care n'au sacrificat-o pentru beneficiul puterii.

Oraşele din Moldova s'au creat în jurul cetăţilor, a fortăreţelor. Nu pe maidane unde se adună vitele la tîrg, ci *pe unde sus stă straja lui Vodă dela cetate.* De altfel, întîiu Domnul păzia drumul ţării, ţinînd linişte şi atrăgînd prosperitate; cine a venit pe urmă, a venit din mila Domnului, care şi-a pus pretutindeni biserica sa şi a clădit case pentru oştirea sa. *E un oraş făcut cu sabia şi cu suliţa.*

Urmăriţi desvoltarea acestui oraş, Iaşul. Pe vremea lui Ştefan-cel-Mare, unde era? Dela Cetăţuia se coborîse jos la biserica Sfîntului Nicolae şi la Curţile noi ale lui

www.dacoromanica.ro

Vodă, care avea biserica veche, ce a fost înlocuită cu jucăria de zahăr a răposatului Leconte du Noüy: şi nu poţi face un pas aici, fără să întîlneşti clădirile unui om care n'a avut simţul ţării şi a călcat în picioare tot ce este al nostru, pentru a face lucrurile greoaie şi nepotrivite, ca şi acel oribil palat, care este o copie stupidă a Palatului de Justiţie din Paris, încercare neizbutită a unui arhitect plagiator.

Fiecare oraş are un mediu : dacă nu se mai potriveşte cu mediul, el nu are nicio valoare, şi este o rea lecţie, care se dă acelora cari privesc, este o stricare a gustului tineretului. Cu cît clădirea este făcută mai cinstit, cu atît este mai mare nenorocirea ; dacă este bine făcută, ţine mult de tot, sute de ani chiar, şi atunci dă ansamblului o aparenţă falşă, de şi poate că n'o mai simte nimeni. Aceasta mi-a dovedit-o un întrebător de astăzi : cînd am dus pe elevii miei şi pe atîţia din Iaşi să li arăt monumentele istorice, mă întreba dacă intrăm şi în Palatul Administrativ. Nu vă pot repeta ce am spus aceluia care mă întreba.

De acolo, dela Cetăţuia s'a întins Iaşul. Şi nu pe vremea lui Alexandru Lăpuşneanu, cînd s'a ridicat Socola, nu pe vremea lui Petru Şchiopul, care a făcut Galata, tot pe deal, sau pe vremea cînd supt Movileştii dela începutul secolului al XVII-lea s'a făcut bisericuţa lui Balica, care s'a transformat de Grigore Ghica la începutul secolului al XVIII-lea în Frumoasa (cît este de frumoasă acum vă rugăm s'o vedeţi şi dv.). Nu s'a întins Iaşul pe vremea lui Lăpuşneanu spre Strada Lăpuşneanu. Am tipărit o călătorie a unui Francez, de Fourquevaux, care a venit la Domnul Moldovei, în două rînduri, pînă la 1591, cînd a părăsit Moldova ca să se ducă să moară în Tirol, la Bolzano şi l-a văzut pe Vodă distribuind dreptatea, „sous une frescade": în jos de cetate era un frunzar şi acolo, la adăpostul razelor soarelui, stătea Petru-Vodă şi ţăranii îngenunchiau înaintea lui cu plîngerile lor, pe care Domnul le judeca în Divan.

Tot Iaşul pînă la 1630—40 a fost acolo, pe la Cetăţuia şi, odată ce Cetăţuia era acolo, tot restul era determinat de existenţa ei. Dacă oraşul s'a întins în altă parte,

www.dacoromanica.ro

aceasta se datorește la mai multe motive. Astfel biserica Sfîntul Sava, cu forma ei rotundă, potrivită cu arhitectura din Siria, era un mitoc al mănăstirii Sfîntului Sava de lîngă Ierusalim, unde Petru Șchiopul avea un depozit de bani, și, cînd a murit el și fiul său, așa de frumosul copil Ștefan, o rudă de-a lor, Aslan, nepotul lui Petru, a mers la Sfîntul Sava cel din Asia ca să culeagă banii lăsați de fostul Domn acolo. Petru a ajutat pe călugări să-și facă un mitoc aici ; turnul, foarte interesant prin forma lui, l-a adaus Radu Mihnea, nepotul de nepot al lui Petru Șchiopul, dania acestuia trecînd în sama familiei, pentru a fi susținută și crescută de Radu Mihnea, în același timp cînd fata lui Petru, măritată cu Venețianul Polo Minio, îngrijia de Galata, venind anume în Moldova pentru aceasta, și, adaug, mănăstirea de dincolo de dealul Cetățuii, Hlincea, e făcută de primul ei soț, Spătarul Zotu Țigară și reparată de Ștefan, fiul lui Vasile Lupu.

Cine a mutat în vale, în fund, Iașul și cine l-a întins pînă la Golia, e Vasile Lupu. Acesta nu era un Domn de țară, ca vecinul său Matei, cerut de Țara-Romînească, ci împotriva lui se va ridica, în numele țării, Gheorghe Ștefan, care l-a răsturnat.

Străinul al cărui tată venise cu Radu Mihnea, cel crescut în străinătate — și nu știu dacă după anumite teorii de rasă ar fi avut dreptul să domnească asupra Moldovei —, vorbia pițigăiat grecește, cum se vede din cutare scrisoare pe care am tipărit-o. Cu averea, cu visul, cu pretenția, cu lipsa lui de simț pentru tradiție, el se închipuia, în deosebire de acel Matei, părintele țerii, încunjurat de obștea ei, se vedea, zic, pe o corabie venețiană, ajutat de o armată polonă intrînd în Constantinopol ca un fel de Vasile al III-lea,—îl chema Lupu, și ca Domn își luase numele de Vasile. Chip de Impărat constantinopolitan, el a dat Moldovei legi, cum le-a dat Vasile Bizantinul, legi pe care țara nu le-a aplicat niciodată, cum se întîmplă întotdeauna cînd legile nu se potrivesc cu tradiția ei, de și el a tăiat picioare, mîni, capete, în strășnicia sa. Trei Ierarhi și Golia, ctitoriile lui, înseamnă o deviare a Iașului față de Cetățuia.

www.dacoromanica.ro

Inchipuiţi-vă ce-ar fi fost Iaşul rămas pe dealuri şi ţeranul, păscîndu-şi vitele sau oile pe şesul Bahluiului, s'ar fi uitat la catapeteasma aceasta a zidurilor cetăţii vechi. Văd înaintea mea ceva asămănător cu icoana splendidă, pe care am văzut-o în Italia, a cetăţilor etrusce : Perugia, Orvieto, care se aşează cu piatra lor treptat pe coastele dealurilor. S'a băgat Vasile Lupu jos, la baltă.

Opera începută de dînsul a fost întreruptă, însă, de Duca-Vodă, care era din Rumelia, Grec, fost şerb al Turcului care a venit într'un rînd la dînsul, ferfeniţos, în Divan şi l-a chemat acasă : „Efendi, efendi, blem" (vină la Rumele) de unde era originar.

Cu toată înrîurirea însă a soţiei sale, ctitora Mitropoliei, Duca-Vodă a răsărit iarăşi pe deal, unde atrăgeau amintirile trecutului, şi a ridicat acea biserică a Cetăţuii, într'un stil mai ales decît podoabele, luate din Orient, ale Trei Ierarhilor lui Vasile sau cele dela Golia, împrumutate în mare parte dela Occidentul catolic.

In secolul al XVIII-lea, Iaşul s'a ridicat la deal cu părţile dela Copou. Tot lupta între străinul care se aşează la vadul de cîştig şi între instinctul continuatorilor celor vechi, al coborîtorilor lumii indigene din secolul al XV-lea, cari tind la înălţimi. S'au suit casele boiereşti admirabile, pe care urmaşii n'au ştiut să le păstreze, cum aveau datoria, în loc să le vîndă oricui, desconsiderîndu-şi neamul şi spurcînd cuibul familiei lor, deşi era mai bine să rămîie şi să moară în sărăcie acolo.

Sînt în Italia palate în care vezi, ici şi colo, licărind cîte-o lumină. Coborîtorul rasei, neamului de odinioară, nu are cu ce să-şi îngrijească toată casa, dar undeva el este acolo, nebănuit, păzindu-şi moştenirea. Am locuit de atîtea ori la Veneţia, unde am pregătit o casă pentru dv. toţi, cari nu binevoiţi s'o vizitaţi, preferind otelurile, ba nici de departe măcar nu vă uitaţi la dînsa. Casă romînească, avînd vreo treizeci de odăi, cu locuinţe şi pentru cei mai modeşti şi pentru cei mai pretenţioşi, în care locuinţa, pentru cei cari vin în grup, este gratuită şi întreţinerea în condiţiile cele mai ieftine ce se pot închipui.

www.dacoromanica.ro

Cunosc multă lume acolo, dar desfac două amintiri. Intr'un rînd, preşedintele uneia din societăţile de istorie din Veneţia la care particip, la toate, Ateneo Veneto, care-şi serba o comemorare, mi-a cerut o conferinţă, şi mi-am arătat dorinţa de a-l vizita acasă. Mi s'a spus că ar fi greu, căci în frumosul palat bătrînul Nani Mocenigo stă doar într'o odaie, fiul în alta, dar, cîtă vreme vor fi oameni din seminţia lor, vor sta acolo.

Altă dată am fost poftit într'o familie, unde tatăl murise, văduva era străină, dar copiii erau crescuţi în tradiţiile din secolul al XVI-lea. Nimic nu fusese schimbat în odăile căptuşite cu catifea de Genova, roşie, şi la mesele de ceremonie se scoteau cristalele, în care băuseră cei dela 1600. Veţi zice: ce oameni bogaţi! De loc, erau săraci, numai, cînd era vorba să se afirme ce este omul în casa lui, se deschideau vechile dulapuri, toată strălucirea aceasta de artă ieşia în faţă şi, în felul acesta, se forma caracterul celor cari veniau pe lume.

Aşa s'a întins Iaşul pînă la Copou. Pe urmă au venit Domnii Regulamentului Organic. Ideile liberale din Apus au pătruns şi pînă la noi. Sensul istoric a dispărut. Viaţa morală care ne ţinuse împreună, atîta vreme, s'a fărîmiţat. S'a făcut nisip şi praf ceia ce fusese cimentul etic al generaţiilor trecutului, şi atunci fiecare s'a aşezat cine ştie cum şi cine ştie unde. Mihai Sturza şi-a făcut palatul în mijlocul elementelor evreieşti, venite întîmplător pînă în secolul al XVIII-lea, fără nicio chemare a nimănui, iar în secolul al XVIII-lea au fost chemate — ori dacă place, ori dacă nu place unora şi altora — numai pentru a fi într'un anume loc, într'o anumită situaţie, ca o colonie care-şi are hotarele, dincolo de care nu poate să treacă.

Acesta a fost sensul aşezării populaţiei străine aici, în Iaşi: în colonie, ca să trăiască aşa cum au trăit strămoşii. Dacă au trecut însă dincolo de margenile coloniei, au datoria de a se face admişi prin sacrificiul complet a tot ceeace-i deosebeşte ca interese, materialiceşte sau sufleteşte, de cei cari sunt înaintaşii, creatorii şi stăpînii.

Rezultatul înaintării lor, neprevăzute? Uitaţi-vă la

www.dacoromanica.ro

străzile strâmte, la casele fără niciun fel de caracter, la ferestile fără flori, cu lipsa unui buchet măcar de arbori în cuprinsul curților, unde fermentează imundițiile. Incapacitate de a se ridica a unor oameni din cari cruzimea soartei, fără îndoială, a făcut *o plebe permanentă a tuturor civilizațiilor, deși uneori se ridică din ei oameni minunați, înaintea cărora mă închin ca înaintea oricărei manifestări superioare umane.* De pe urma acestei nenorociri seculare a rămas o plebe ireductibilă. Și greșeala celor cari s'au ridicat de acolo, este de a nu fi căutat să ridice la nivelul cuvenit pe acei din mijlocul cărora au ieșit, precum nivelul Romînului dela țară trebuie să fie ridicat prin ruda sa, fiul, ginerele, veniți în societatea de sus. Datoria intelectualilor evrei este să ajute a face să dispară această regiune a vechiului ghetto al Moldovei, făcînd din cei de acolo *oameni* înainte de toate, oameni *oneşti şi patrioți,* contra cărora să nu se poată aduce învinuirile care nu se potrivesc cu oricare om muncitor și constant. Noi, nu scoatem din țară pe nimeni cu de-a sila : anume teorii barbare de aiurea nu sunt potrivite cu firea noastră ; sunt convins că numai vitalitatea națională poate să facă minunile : discursurile, oricît de cald rostite, nu pot săvîrși acest lucru, cu atît mai puțin cînd se amestecă interesele de partid sau interesele personale.

Dar ce e azi, nu mai poate fi tolerat. Insă, fiindcă, deocamdată, pe unii oameni nu-i putem schimba, — și aici ajungem la partea a treia din conferința mea ,aceia care privește viitorul — *avem datoria să creăm alături de viața acelora viața noastră, pe care să n'o amestecăm cu viața nimănui. Să trăim noi între noi pe bazele noastre istorice, cu ochii îndreptați, către viitorul nostru, în locurile sănătoase și nobile de care este încunjurat acest oraș.*

Nu ne vom sui cine știe cît de sus pe dealurile care încercuiesc Iașul ; ar fi o trudă grea și mijloacele noastre nu ar ajunge, cu acea vitalitate națională pe care mă trudesc s'o scormonesc și cînd cred că am ridicat-o, ori cade jos, ori se îndreaptă în altă direcție decît cea voită de

www.dacoromanica.ro

mine. *Boierimea „fanariotă" ni-a arătat drumul cel bun.* Ea s'a dat dela sine la o parte: s'a aşezat în casele ei frumoase de stil apusean, cu saloanele lor mîndre, cu balcoanele în care se înfăţişau doamnele de pe vremuri, cu intrarea maiestoasă supt care se opriau trăsurile fruntaşilor ţării ; s'au urcat în sus către pădurice, către aier liber, către vii, acolo, la Copou.

Noi nu trebuie să redăm naţiunii noastre acel deal sacru al Iaşului. In loc ca administraţia să clădească tot felul de monumente nepotrivite, avem datoria să răscumpărăm casele boiereşti de odinioară şi *acolo să aşezăm temeiul neamului de mîne ;* cine a intrat provisoriu şi a dat bani cînd a luat, va primi bani cînd se va duce. *Acolo sus trebuie aşezat Iaşul monumental, care trebuie să existe.*

Voiu răspunde şi la întrebarea dacă este posibil ca acest Iaşi monumental să existe, ceia ce presupune Iaşul bogat, Iaşul puternic, şi voiu termina această conferinţă cu asigurări de optimism, în ce priveşte oraşul amintirilor mele.

In faţa negaţiilor şi în faţa rătăcirilor cu puţină minte, eu voiu aşeza această siguranţă în viitorul naţiunii şi ţării mele, sprijinit numai pe valoarea lor netăgăduită şi pe nesfârşitele puteri, încă necercetate, care se găsesc în adîncul acestui neam.

Dincolo de casele acestea ale aristocraţiei moldovene, unde am aflat că după războiu s'au împărţit terenuri pentru cei cari au luptat ca să se întemeieze această ţară, nu trebuie să fie cîteva case sămănate, ci trebuie să fie *Iaşul cel nou.* Din Iaşul cel vechiu mare lucru nu se va putea face : cîteva străzi, iar în jurul monumentelor va trebui să se dărîme mult ; multe case netrebnice vor trebui să cadă. Mă întreba cineva pe cine aş pune eu primar la Iaşi ; i-am răspuns : Tîrnăcopul. Trebuie ca, ani de zile, să se dea jos murdăria, să se puie parcuri de sănătate sau casele noi, care să încunjoare, ca strajă, vechile monumente.

Mitropolia, Inalt Prea Sfinte, prea multă vreme a vegetat. Acel subt care a început să vegeteze, din nenorocire, în ce priveşte rînduiala gospodărească, a fost un om

www.dacoromanica.ro

mare şi sfînt : Veniamin Costachi, creator în domeniul culturii, rău gospodar însă. Am tipărit cîndva versuri ale unui poet necunoscut, în care se spune că acolo unde au predicat „Teotochi şi Evghene" (Bulgaris) s'au adunat „Jidovi" şi au făcut „dughene". Incunjurimea străină, încă odată o spun, trebuie înlăturată. Fiecare om care munceşte are dreptul să se găsească la locul lui, dar *numai* la locul lui, şi *în jurul Mitropoliei nu se poate admite o altă viaţă decît, nu numai o viaţă creştină, dar o viaţă civilizată, o viaţă creştină în legătură cu scopurile şi sensul Mitropoliei. Acolo trebuie să se creeze cartierul Mitropoliei*, cu tipografia Mitropoliei, cu fabricile de veşminte pentru tot clerul moldovenesc, cu fabricile de odoare pentru toate bisericile din Moldova, — nu să se cumpere de Fraţii Bloch din Galiţia anafornițele şi candelele noastre, plătindu-le uneori cu o miserie, pentru a fi înlocuite cu altele fără niciun fel de gust. Acolo să fie şi o viaţă şcolară, bisericească. Seminariul nu este departe ; ar fi bine să i se dea tot locul pînă acolo, sau să se deschidă calea care duce dela Mitropolie la Seminariu.

Părintele director poate îşi aduce aminte că, fiind eu ministru al Instrucţiei şi Cultelor, am spus cîndva în Sfîntul Sinod : „mie seminariile acestea îmi plac sub multe raporturi ; nu-mi plac supt acela că nu *miroase în ele a biserică*". Elevii trebuie deprinşi, pînă la măturarea scîndurilor, pînă la ştergerea sfeşnicelor, la umplerea candelelor cu untdelemn şi la îngrijirea lucrurilor bisericeşti, pentru misiunea lor. Pînă în strada Lozonschi, — dela acel boier Lozonschi, din Lozna, tatăl Doamnei lui Ieremia Movilă, — toată partea aceasta ar alcătui *blocul metropolitan*. Şi în altul, tot al nostru, ar fi de partea cealaltă, unde se înşiră cele mai frumoase dintre bisericile din jos, din fund, ale Iaşului: Bărboiul, de şi prefăcut, Sfîntul Sava, Golia, cu acele ziduri admirabile, cu acel larg cuprins, cu acea biserică măreaţă, în care trebuie, în zilele Inalt Prea Sfinţiei Tale, să sune din nou clopotele, şi să chemaţi Comisia Monumentelor Istorice, să mă chemaţi şi pe mine să asist la cea dintâiu slujbă care se va face în lăcaşul redat serviciului divin.

Incolo, Evreimea poate să-şi caute de comerţ, pe

www.dacoromanica.ro

cînd ai noştri ar sta acolo sus, în aier curat, în cuprinsul caselor de unde negustorilor romîni li vor veni clienţi de aceiaşi naţie cu dînşii. Iar, în ce priveşte odiosul drum de cîrciume care duce către Cetăţuia, acela nu este Iaşul. Nevoile electorale au legat de Iaşi această porcărie de nesfârşite străzi, care se înfundă în noroiu şi praf. De ce să plătească Ieşeanul gospodar pentru întreţinerea unor drumuri de-a lungul cărora niciodată nu se vor ridica adevărate case ? Să fie acolo un Iaşi rural, în care de fapt nu avem o casă veche, o biserică. Sus însă, la Copou, să fie oraşul cel nou. Statul are pămînturi acolo : să le dea funcţionarilor pe cari nu-i poate plăti suficient. Ar fi de ajuns un om energic pentru ca în doi ani să se ridice acolo noul oraş romînesc. Am întrebat pe cineva, pe d. Zamfir Brătescu, care, ca subsecretar de stat, a organizat noul regim al alcoolului, care aduce atîţia bani pentru ţară, dacă dîndu-i-se sarcina, ar începe un astfel de lucru. — „Cu cea mai mare bucurie."

S'ar crea atunci un oraş ca atîtea aiurea după războiu, pe care le-am văzut şi eu. In Toscana este un admirabil oraş : Siena, cu străzi aşa de înguste, încît cine nu-i de acolo, e veşnic în primejdie de moarte, căci merg trăsurile pînă pe trotuar. Ce ar fi făcut un primar dela noi ? Evident că ar fi dărîmat cîteva case vechi, ca să se puie în loc cîţiva zgîrie-nori. Dar primarul de acolo a lăsat vechiul oraş neatins şi dincolo de zidurile lui a creat oraşul cel nou, iar în mijlocul lui, lucru admirabil, un mare parc cu pomi sădiţi dintre cari fiecare poartă numele unui ofiţer sau soldat căzut în războiu, şi să vedeţi dv. cum se duc familiile să îngrijească pomul purtînd numele rudei jertfite pentru ţară. Rînduri de case curate, de jur împrejur, dealuri verzi ; pomi, sănătate, iubire de viaţă ; va veni o vreme cînd soluţia chestiunii sociale va fi căpătată prin oraşele-grădini, prin terenurile împărţite săracilor. Gîndiţi-vă şi ce au făcut Germanii în jurul Berlinului, încunjurat astăzi de un lung şir de oraşe noi, şi, cînd şirul a fost terminat, atunci le-au unit şi au creat „Marele Berlin". Nu ca aici, unde trebuie să pătrundem prin ţigănimea şi jidovimea săracă din margenea oraşului ca să intrăm în oraşul central, unde ase-

www.dacoromanica.ro

menea elemente au cărat toate lăturile şi toată murdăria lor.

Cînd oare Iaşul se va ridica din nou ? *Iaşul se va ridica din nou cînd superstiţia bucovineană, cînd superstiţia basarabeană — ca şi a Ardealului* — vor dispărea. In loc să se care aici bogătaşii străini din Basarabia ca să domine toată viaţa economică a oraşului, căci noi nu sîntem dominaţi aici numai prin alogenii dela noi, ci şi prin acei cari aduc în acelaşi timp şi moştenirea ticăloasă a stăpînirii hoţeşti şi brutale a Ruşilor, în loc de aceasta, trebuie ca de aici să plece elementele trebuitoare, — cum au plecat în timpul războiului Romînii din vechiul regat, cari s'au dus şi au înfiripat viaţa romînească în Basarabia, ca un Munteanu-Rîmnic, ca să romanizeze Moldova de Răsărit. In vecinătatea celor mai sfinte oraşe ale noastre sînt centre care nu au nicio raţiune de a exista ca rivale ale Iaşului. In Bucovina, Suceava trebuie ridicată, pe cînd Cernăuţul trebuie lăsat să se coboare acolo unde era înainte de stabilirea străinilor ; este de ajuns să se strămute anumite aşezăminte ale lui în altă parte.

Şi atunci Iaşul poate să devie din nou inima Moldovei-de-sus, în loc să fie un colţ părăsit, alături de care se continuă o viaţă cu străini şi cu Romîni în mare parte înstrăinaţi, o viaţă care nu este a noastră şi care a căzut asupra noastră ca un blăstăm. Atunci fără îndoială că Universitatea din Cernăuţi ar avea o Facultate de Teologie fără celelalte Facultăţi, atunci fără îndoială că Basarabia nu ar avea pretenţia de aşezăminte superioare pe care le are acuma, cum nici Clujul, pe care nu l-am dorit cu Universitate, ci, cum spuneam după războiu : *Universitatea Ardealului este la Bucureşti*, iar Clujul poate avea aşezăminte de tehnică, de industrie, aşezăminte agricole, de organizaţie comercială, dar *noi trebuie să scoatem pe Ardeleni din Ardeal, pe Bucovineni din Bucovina, pe Bănăţeni din Banat, pe Basarabeni din Basarabia şi să-i aducem aici, unde a fost independenţa şi de unde a curs sîngele. Orice profet, adevărat sau mincinos, ni-ar veni de acolo, România nu va fi*

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

într'adevăr întreagă decît în momentul cînd pretenţiile aacestea ale localismului vor capitula.

Plecînd din mijlocul dv. cine ştie pentru cîtă vreme, ţin să vă mai spun un lucru: această seară să n'o socotiţi în legătură cu o carieră politică de mult isprăvită şi care nu are nicio dorinţă de-a se coborî în mocirlele electorale de astăzi; să n'o socotiţi în legătură cu sentimente, care ar fi străine de respectul pe care-l am pentru orice muncă, pentru orice talent, şi de mila pe care o am de orice om. Să priviţi aceste cuvinte numai ca mărturisirile cuiva care doreşte ca peste mormîntul acelora cari au întemeiat această mare ţară să nu fie nici jocul destrăbălat al demagogiei Romînilor conrupţi, nici triumful unei alte munci, decît munca noastră.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

BIBLIOTECA INST. DE ISTORIE

www.dacoromanica.ro

EDITURA // TIPOGRAFIILE
ROMÂNE UNITE S. A.
BUCUREȘTI // RAHOVEI, 42
TELEFON: 377.38

www.dacoromanica.ro

EDITURA // TIPOGRAFIILE
ROMÂNE UNITE S. A.
BUCUREȘTI // RAHOVEI, 42
TELEFON: 377.38

VERIFICAT
1987

PREȚUL LEI 20.—

www.dacoromanica.ro